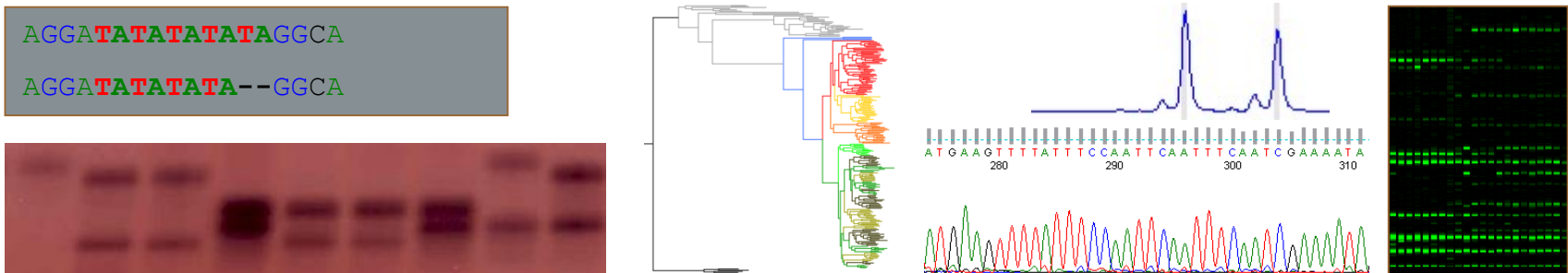

Uplatnění molekulárních přístupů ve studiu biodiverzity, v taxonomii a v rekonstrukci evoluce

1. přehled metod, použití při studiu hybridizace a
fylogeneze

Tomáš Fér
Katedra botaniky PŘF UK

Uložení genetické informace

jádro

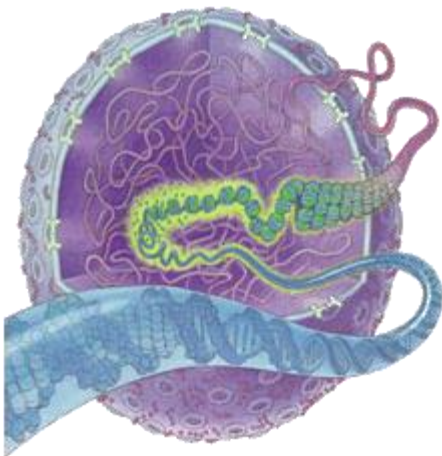
- různá ploidie
- rekombince
- biparentální přenos

plastidy

- 1 kruhová molekula
- bez rekombince
- uniparentální přenos

mitochondrie

- strukturně komplikovaná
- strukturní přestavby
- uniparentální přenos

Charakteristika genomů

	nDNA zvířata	rostliny	cpDNA	mtDNA zvířata	rostliny
dědičnost	biparentální	biparentální	krytosemené maternální, konifery paternální	maternální	maternální
struktura	lineární	lineární	cirkulární	cirkulární	cirkulární, komplexní
velikost (kb)	$4.9 \times 10^4 - 7.0 \times 10^8$	$5.0 \times 10^4 - 3.0 \times 10^8$	71 – 214	15 – 20	200 – 2400
substituční rychlost	3.5×10^{-9}	$4.1 - 5.7 \times 10^{-9}$	$0.86 - 1.20 \times 10^{-9}$	56×10^{-9}	$0.36 - 0.50 \times 10^{-9}$
substituční rychlost relativně vůči rostlinné mtDNA	8.1	11.4	2.4	130.2	1.0
cizorodé sekvence	běžné	běžné	vzácné	vzácné	běžné
strukturní mutace	běžné	běžné	vzácné	vzácné	běžné
rekombinace	ano	ano	intramolekulární	ne	inter- a intramolekulární

Základní molekulární metody využívané v systematice

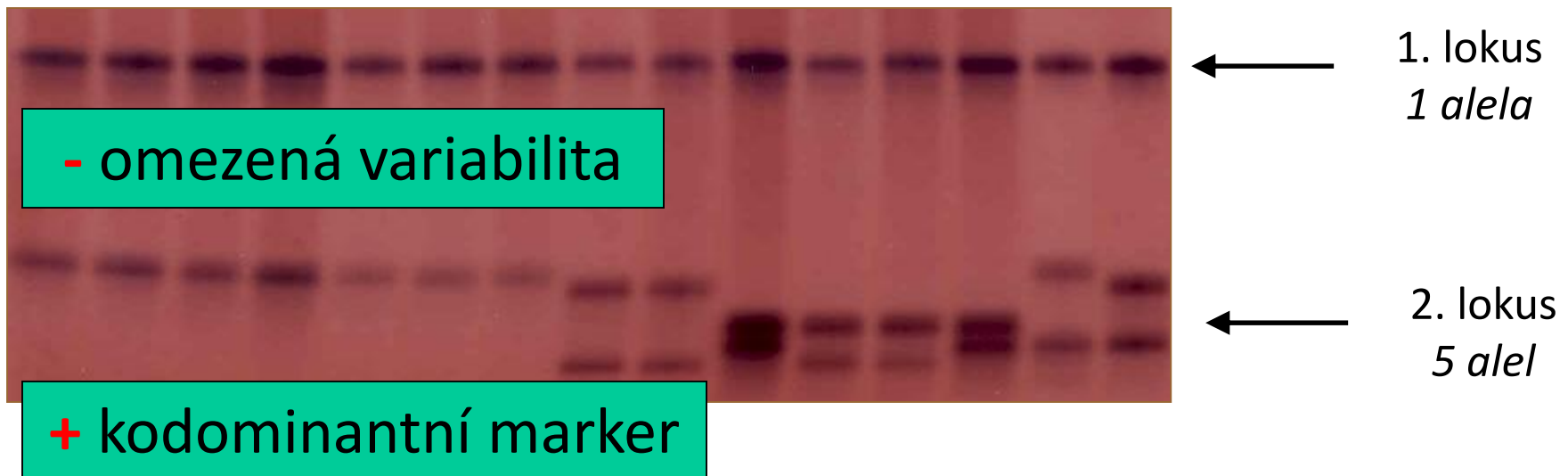
- izozymy
- RFLP, PCR-RFLP
- dominantní markery – RAPD, AFLP, ISSR
- mikrosatelity
- sekvence
  - klasické (Sangerovo, dideoxy) sekvenování
  - next-generation sequencing (NGS) – RNAseq, resequencing, Hyb-Seq, RADSeq...

Markery – důležité rozdíly

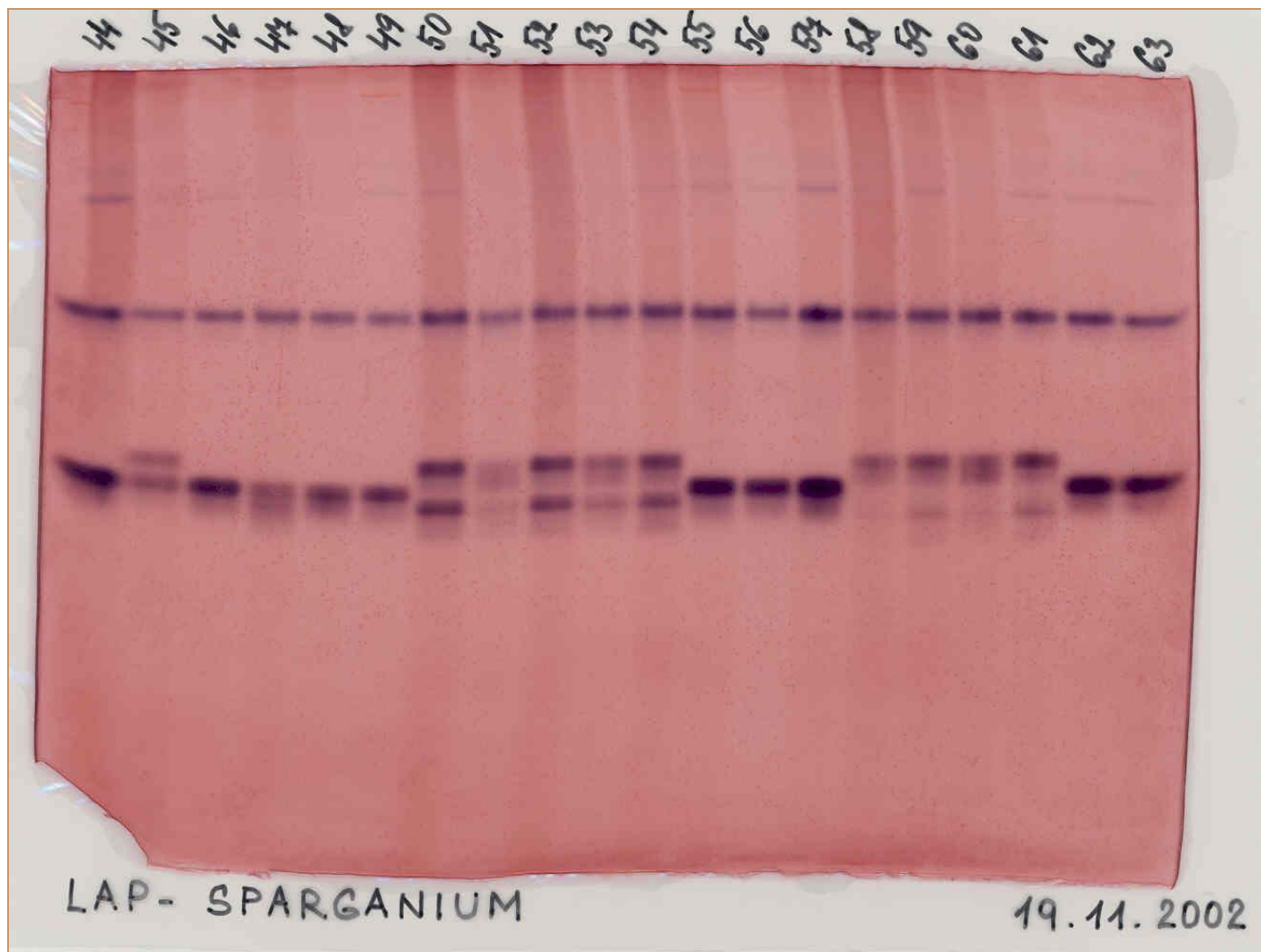
	variabilita	dědičnost	výhody	nevýhody	
isozymy	xx	kodominantní	levné, univerzální	čerstvý materiál, omezená variabilita, selekce?	
RAPD	xxx	dominantní	levné, mnoho proužků	omezená opakovatelnost	
AFLP	xxxx	dominantní	vysoký polymorfismus, reproducibilita	komplikované	
ISSR	xxx	dominantní	jednoduché, polymorfní		
SSR	xxxx	kodominantní	vysoce variabilní	druhově specifické	
sekvence	cpDNA	x	haploidní	možnost srovnání, nerekombinované	relativně drahé, často nízká variabilita
	nDNA	x - xxxx	kodominantní	rekombinované, mnoho analytických metod	zjistíme <i>gene tree</i>

Isoenzymy (isozymy, allozymy)

- proteiny katalyzující základní biochemické reakce
- extrakce z jakýchkoliv živých pletiv – nejlépe listů
- na základě různě velkého elektrického náboje jsou jednotlivé „typy“ (= alely) rozděleny elektroforézou
- vizualizace pomocí „barevných reakcí“

Příklad isoenzymového gelu

RFLP

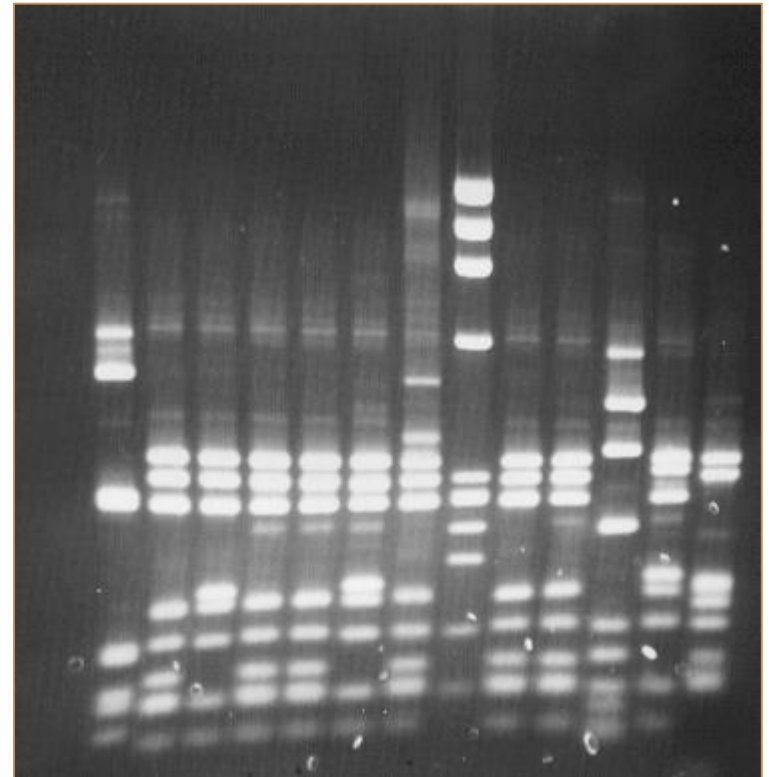
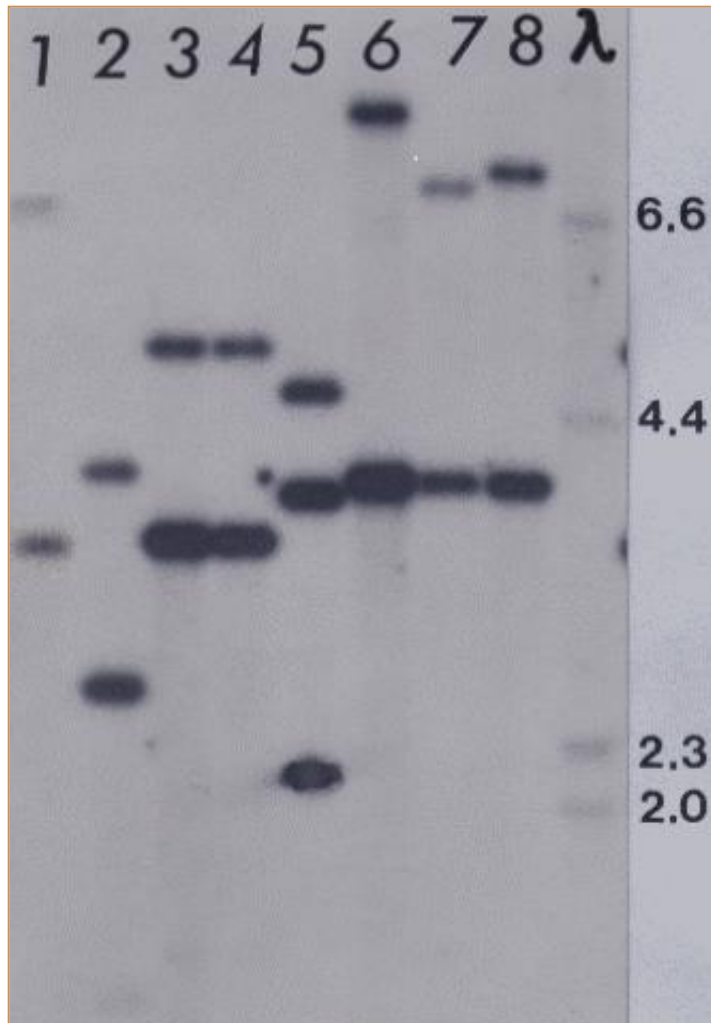
Restriction Fragment Length Polymorphism

- DNA je specificky štěpena na fragmenty restričními enzymem
- elektroforéza – délkové rozdělení
- velké množství fragmentů – část je vizualizována hybridizací se značenou sondou (*Southern blotting*) – například vizualizace pouze chloroplastové DNA
- variabilita – inserce/delece nebo mutace v restričním místě

- + vysoce reprodukovatelné pattern
- potřeba značených sond

Příklad RFLP gelů

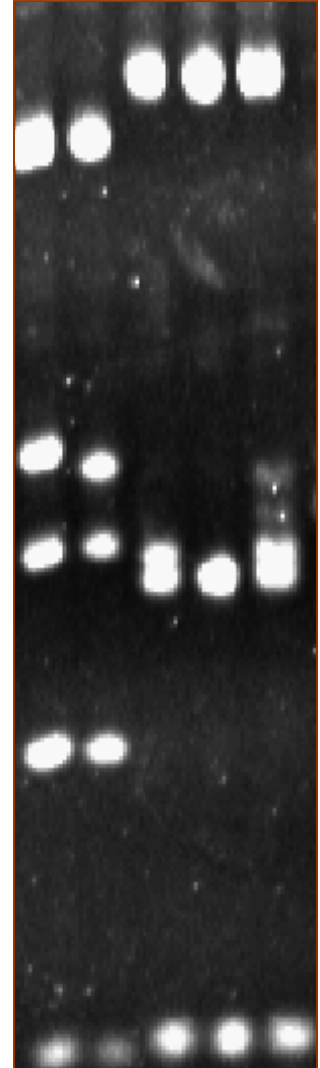

<http://www.ufpe.br/biolmol/Tec-mol-biol/RFLP-real.JPG>

PCR-RFLP

- PCR s dvojicí specifických primerů je namnožen konkrétní úsek DNA
- využití konsenzuálních primerů (např. cpDNA)
  - použitelné takřka u všech druhů
- štěpení namnoženého úseku různými restriktčními enzymy
- elektroforéza fragmentů

- + univerzální metoda
- + kodominatní marker v případě nDNA
- nižší variabilita při použití cpDNA

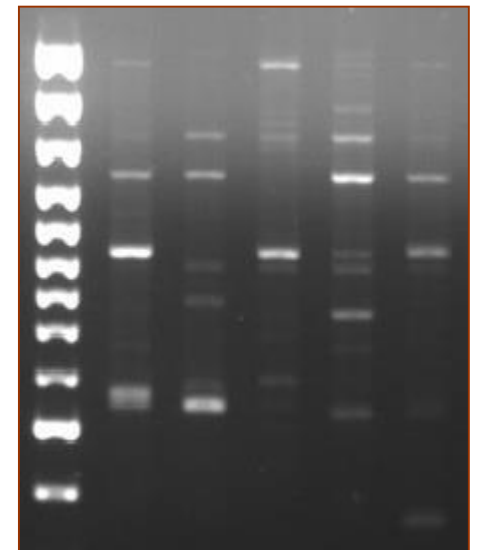

RAPD

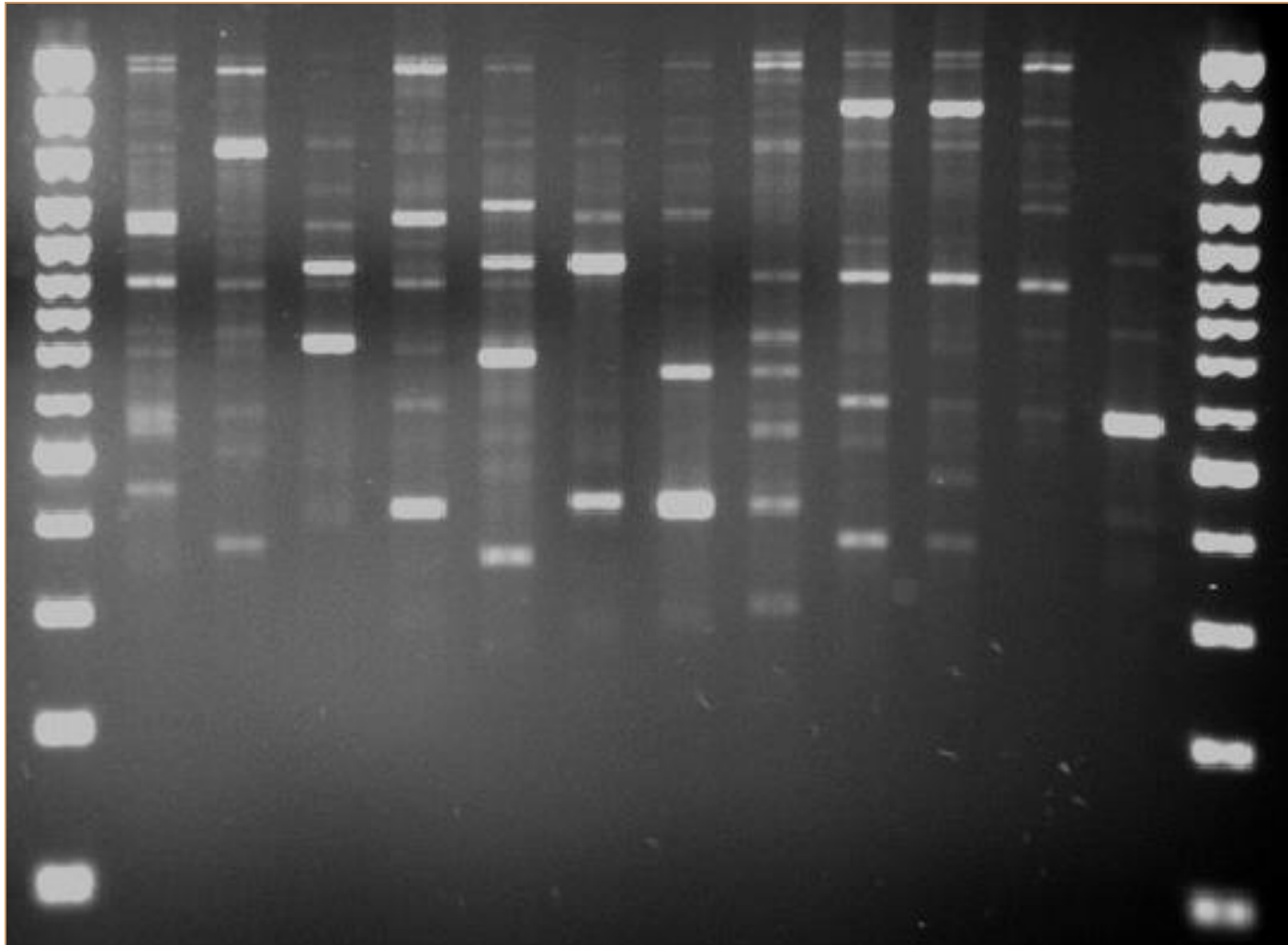
Random **A**mplified **P**olymorphic **D**N

- generování fragmentů pomocí PCR s použitím arbitrárního primeru (dekanukleotid)
- elektroforetické rozdělení fragmentů dle délky
- polymorfismus je dán
  - mutací v místě nasedání primerů (*priming site*)
  - insercí/delecí v amplifikované části DNA

- + jednoduchá metoda
- dominantní marker
- výsledky obtížně reprodukovatelné

Příklad RAPD gelu

AFLP

Amplified Fragment Length Polymorphism

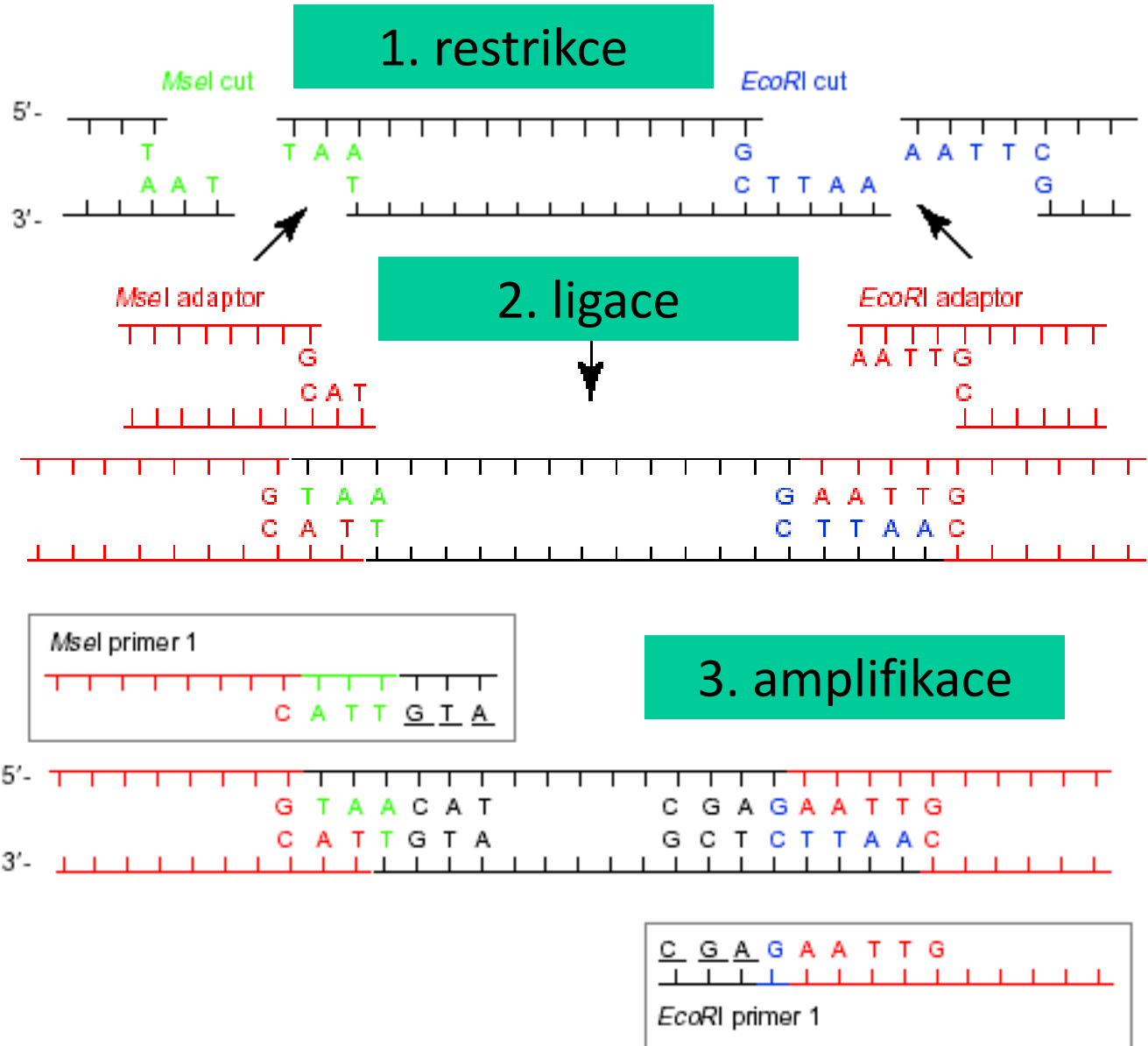
- kombinace RFLP a následné PCR určitých fragmentů
- založená na restrikci DNA dvěma enzymy
- selektivní namnožení jen některých proužků
- fluorescenční vizualizace proužků na gelu

- + velmi polymorfní, odráží variabilitu „celého“ genomu
- + vysoká reprodukovatelnost, spolehlivost
- dominantní marker – neodlišení homo- a heterozygotů

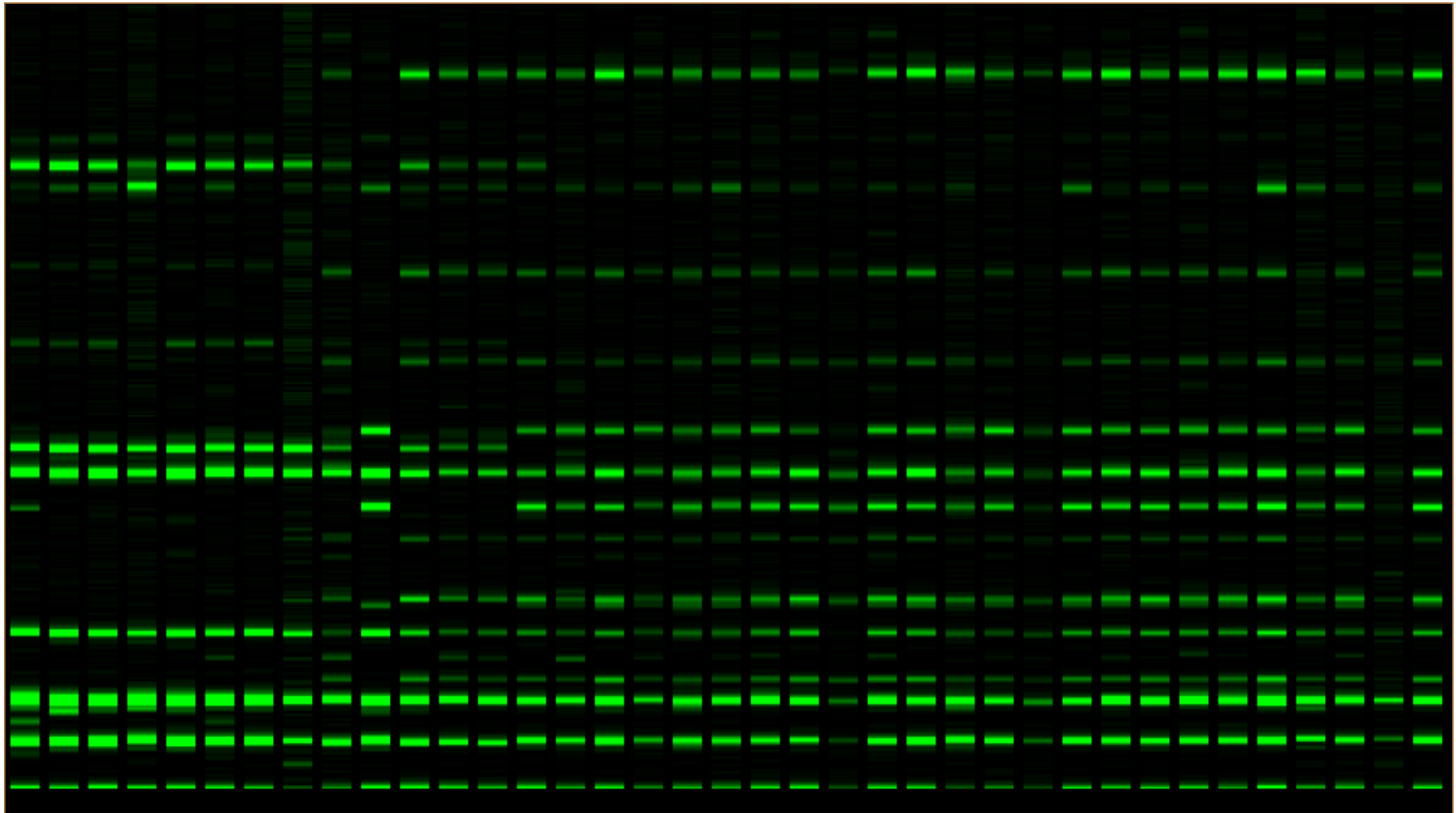
AFLP — Amplified Fragment Length Polymorphism

celková DNA

Příklad AFLP gelu

Mikrosatelity

SSRs – simple sequence repeats

- opakující se několikanukleotidové sekvence

AGGATATATATATAGGCA 1

AGGATATATATA--GGCA 2

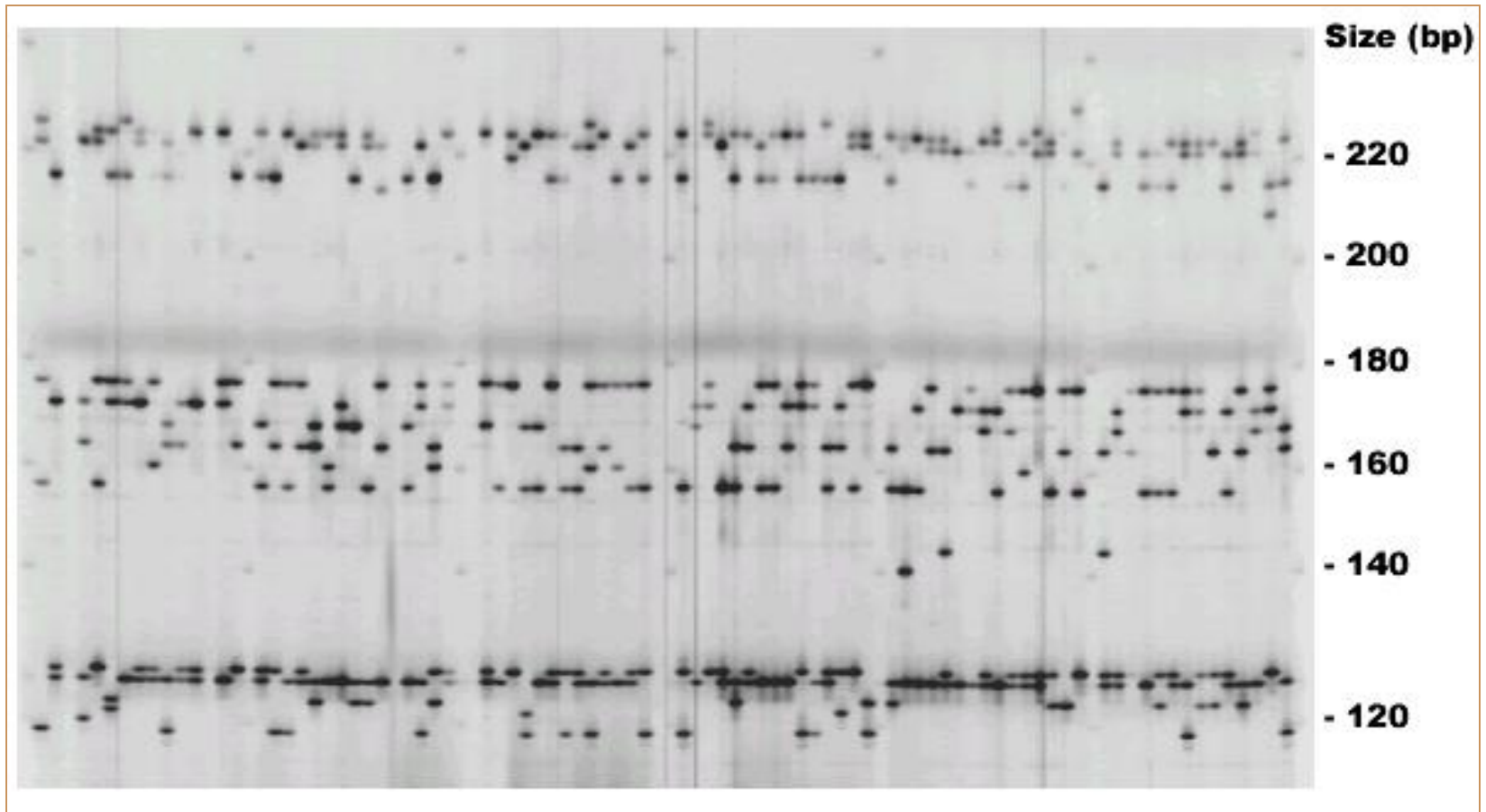

- alely – liší se počtem opakování

- + kodominantní marker, velmi variabilní
- + určitá představa o vztazích mezi alelami
- nutnost vytvořit primery pro studovaný druh

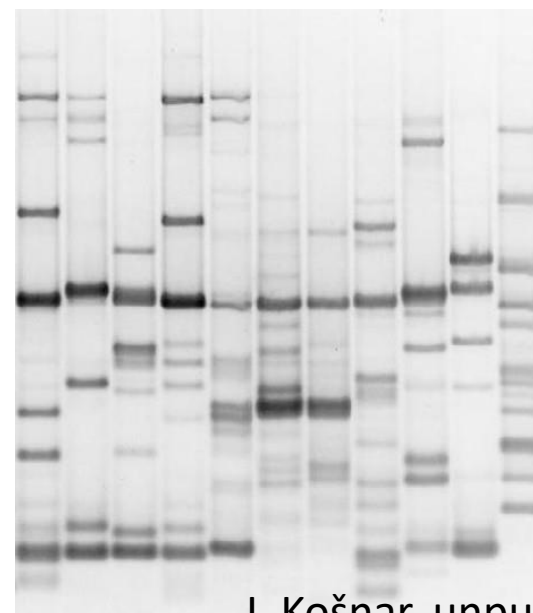

Příklad analýzy mikrosatelitů

ISSRs – Inter Simple Sequence Repeats

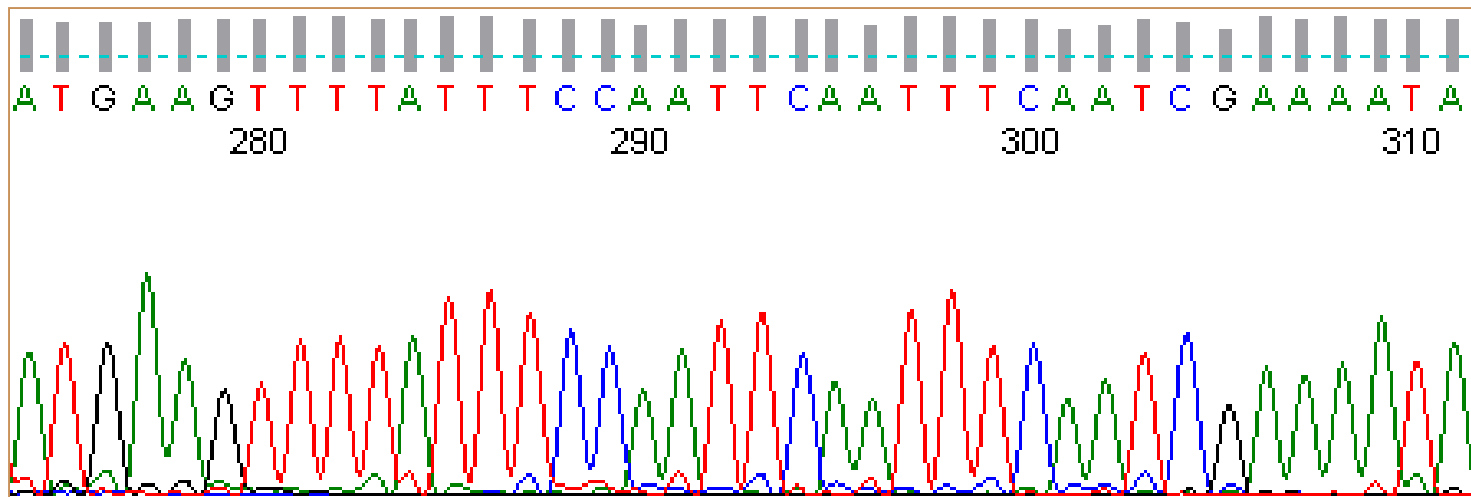
- primer – mikrosatelitová sekvence
- amplifikuje se úsek mezi mikrosatelitovými lokusy
- polymorfismus
  - změna počtu jednotek mikrosatelitu
  - indely mezi mikrosatelitovými motivy
- velmi variabilní marker
- dominantní marker
  - nutná optimalizace
  - robustnější než RAPD

J. Košnar, unpubl.

DNA sekvenování

- determination of the sequence of nucleotides in DNA chain
- Sanger sequencing – use of automated sequencers – *fluorescence base labelling*
- specific primers for PCR amplification of the target region

Next generation sequencing (NGS)

- **masivní** (mnoho sekvencí, až stovky milionů v jednom běhu)
- **paralelní** (současné sekvenování)
- **několik platforem**
  - **pyrosekvenování (Roche/454)** – dlouhé úseky (500-700 bp), chybovost v poly-úsecích, nízký počet sekvencí (GS FLX, GS Junior)
  - **Illumina (Solexa)** – krátké úseky (150-300 bází), high-throughput (GA II, MiniSeq, MiSeq, NextSeq, HiSeq, NovaSeq)
  - **PacBio** – single-molecule, vyšší chybovost, velmi dlouhé úseky (RS II, Sequel)
  - **Ion Torrent, Oxford nanopore (minION), ABI SOLiD, ...**

NGS – princip a přístupy

- základní obecný postup
  - příprava knihovny – náhodné štěpení
  - prostorová separace fragmentů, imobilizace
  - klonální amplifikace/jednomolekulové sekvenování
  - sekvenování, záznam dat, analýza
- k čemu NGS?
  - sekvenování genomu de-novo
    - cílené obohacení genomu (*targeted enrichment*) – Hyb-Seq
  - re-sekvenování genomu
  - sekvenování transkriptomu (RNA-Seq)
  - ampliconové sekvenování
  - (environmentální) metasekvenování
  - RADseq (Restriction-site-associated DNA sequencing)
    - SNP – *single nucleotide polymorphism*

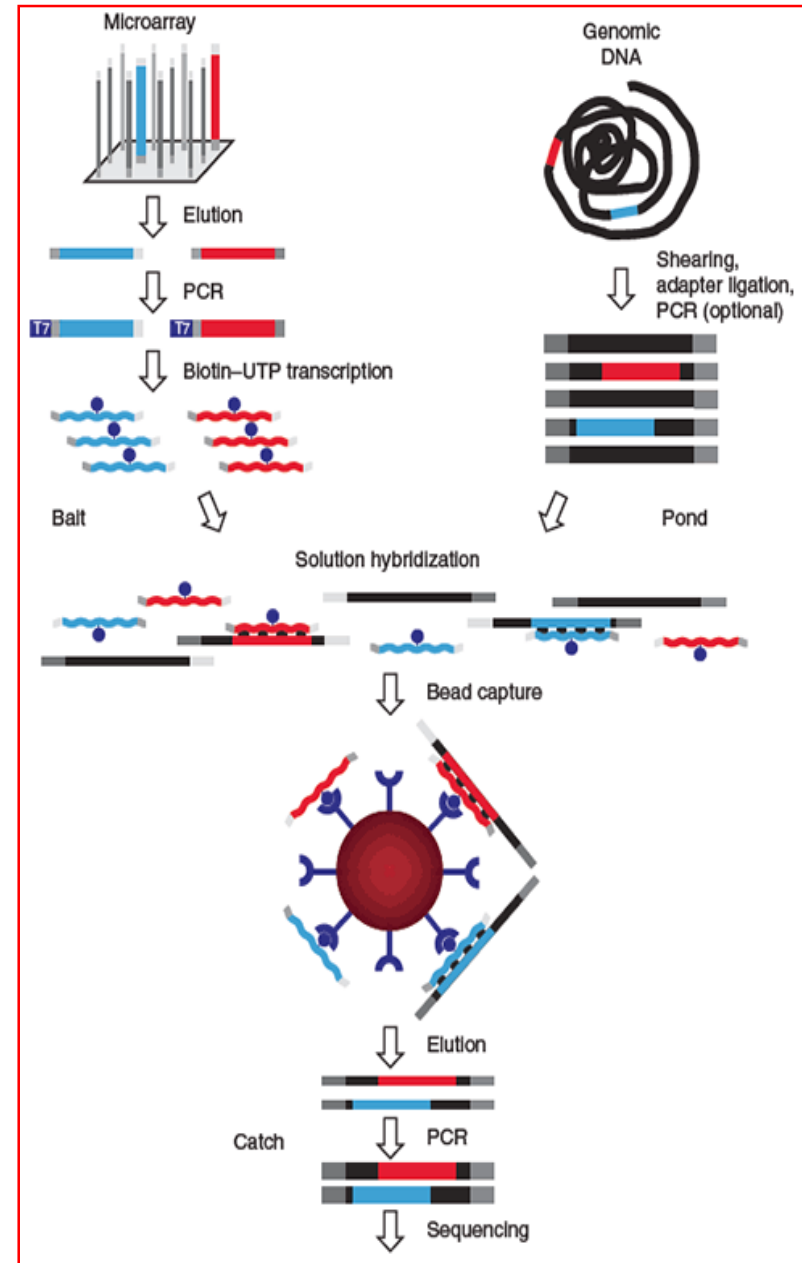
Hyb-Seq & genome skimming

- ‘baits’ (krátké RNA fragmenty)
- hybridizace v roztoku
- obohacení knihovny o cílové sekvence
- tisíce exonů, stovky genů
- celý chloroplast, celý rDNA cistron

Weitemier et al. (2014) Appl Plant Sci. 2: apps.1400042

Cronn et al. (2012) Amer. J. Bot 99: 291-311

Straub et al. (2012) Amer. J. Bot 99: 349-364

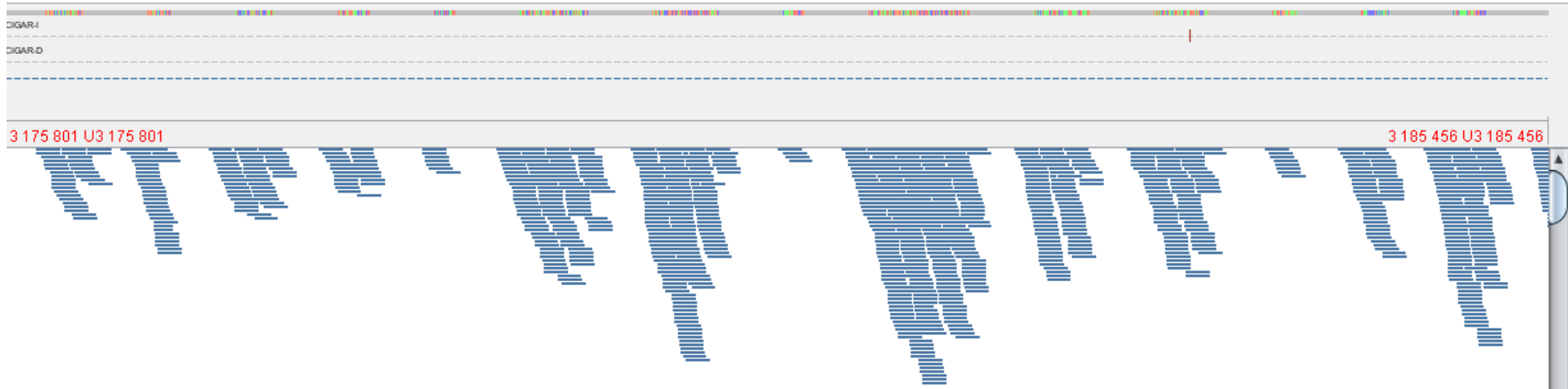

Microarray

Hyb-Seq – reads mapped to reference

1 to 3 418 800 (3,4 Mbp)

3 175 801 to 3 185 457 (9,7 Kb)

3 175 801 U3 175 801

3 185 456 U3 185 456

Využití markerů pro různé okruhy otázek

	Allo- zomy	Fragment-based			Sekvenování				NGS		
		RAPD	AFLP	SSR	nDNA	cpDNA	mtDNA (rostliny)	mtDNA (zvířata)	Hyb-Seq	RADseq	resekvenování
Genetická diverzita	++	++	++	++	+++	++	+	++	+++	+++	+++
Diferenciace pooplací	+++	++	++	++	+++	++	++	+++	++?	+++	+++
Genový tok	++	(+)	(+)	+++	+++	++	(+)	++	?	+++	+++
Polyploidizace	+++	-	(+)	+	++	++	-	-	+++	++	+++
Hybridizace	++	++	++	+	++	++	+	+	+++	+++	+++
Fylogeneze	(+)	-	++	(+)	+++	+++	(+)	+++	+++	++	+++
Genotypování jedinců	(+)	+++	+++	+++	+++	-	-	-	?		+++
Fylogeografie	(+)	-	++	-	(+)	+++	(+)	+++	(+)	+++	+++
Selekce	(+)	(+)	(+)	+	++	-	-	-	++	++	+++
Diverzifikace	?	?	(+)	-	++	++	?	++	+++	+++	+++

+++ velmi vhodné (+)

++ dobře použitelné -

+ OK ?

bylo použito

nevhodné

nejisté nebo nepoužito

první část podle Lowe et al. 2004

Hybridizace

- velmi častý fenomén
- významný proces při vzniku nových druhů
- mezidruhov^á, ale i mezirodov^á
- jaderná DNA
  - identifikace informace obou rodičovských genomů v genomu hybrida
  - intenzita a pattern “promíchání genomů”
- chloroplastová DNA – který z rodičů je mateřský?

Metody používané ke zjištění hybridizace

- PCR-RFLP ITS
- sekvenování ITS (+ klonování)
- srovnání nDNA a cpDNA fylogeneze
- AFLP – sdílené fragmenty, pravděpodobnostní modelování
- mikrosatelity – odlišení F1 a pokročilých hybridů (F2, B1...)
- RADseq, re-sequencing – whole genome SNPs

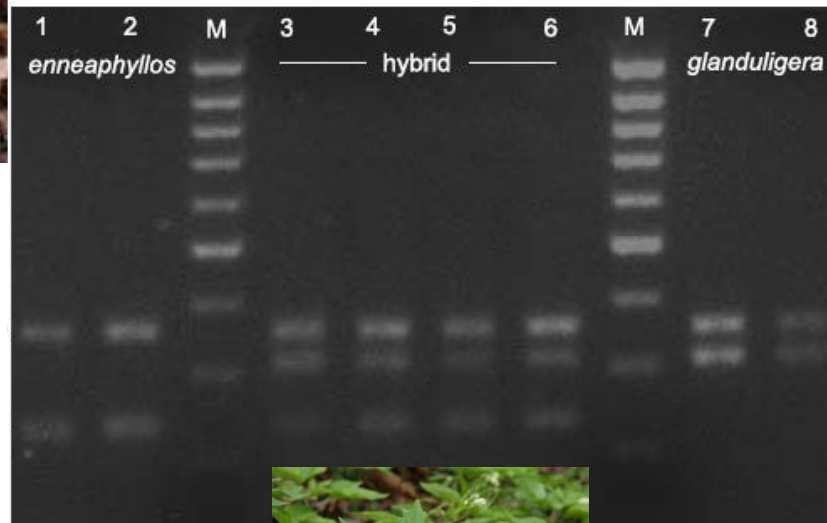
Hybridizace – PCR-RFLP

Dentaria enneaphylos

Dentaria glandulosa

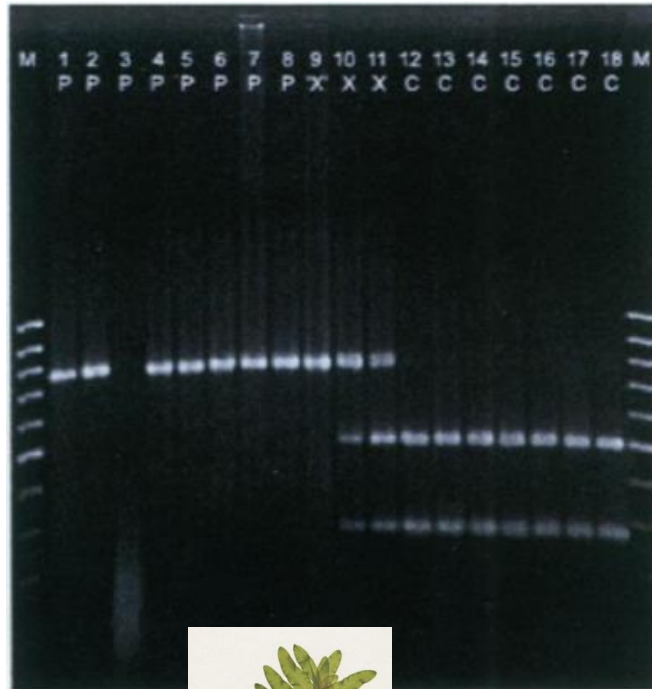
Dentaria x paxiana

Hybridize – PCR-RFLP

Potamogeton perfoliatus

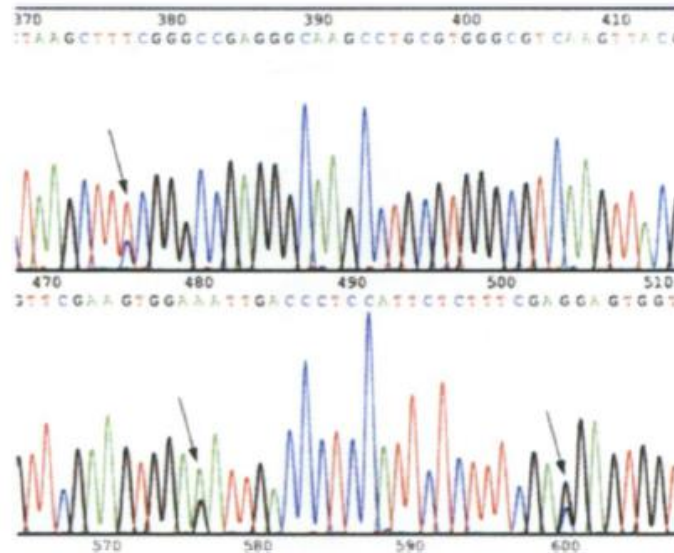
Potamogeton crispus

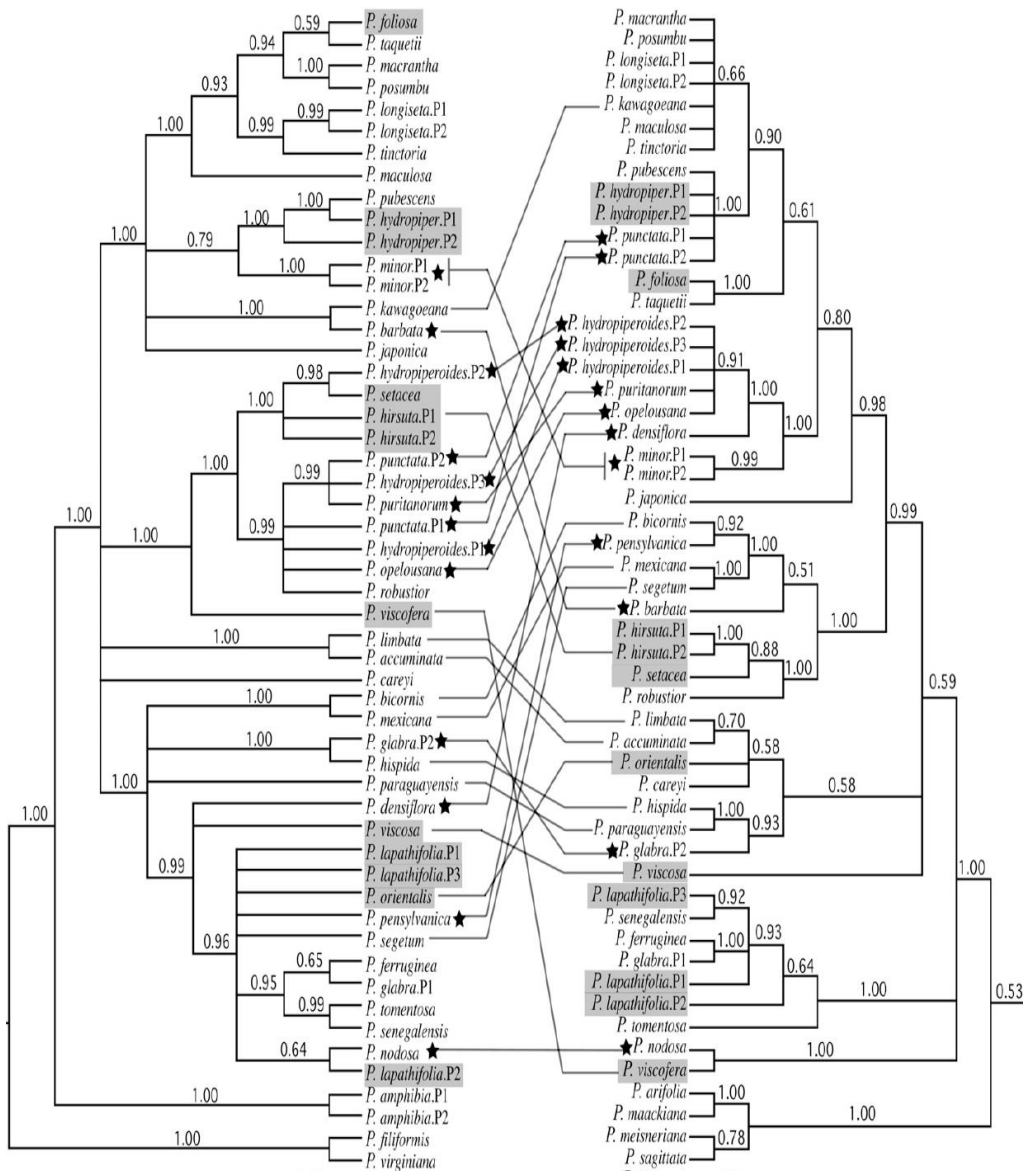
Potamogeton x cooperi

Hybridizace – sekvenování ITS

- „*double peaky*“ v přímých sekvencích

Srovnání nDNA a cpDNA fylogeneze

rozpor mezi cpDNA a nDNA

Persicaria
matK, psbA-trnH, trnL-trnF
vs. ITS
Kim & Donoghue 2008

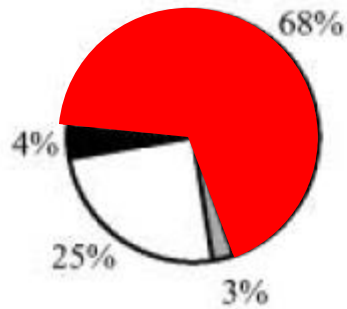

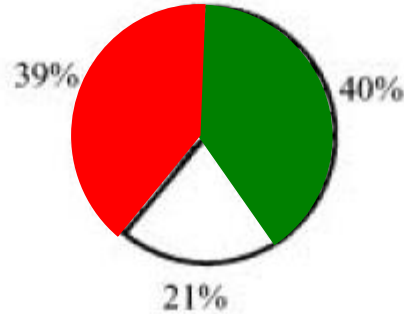
Hybridizace – AFLP

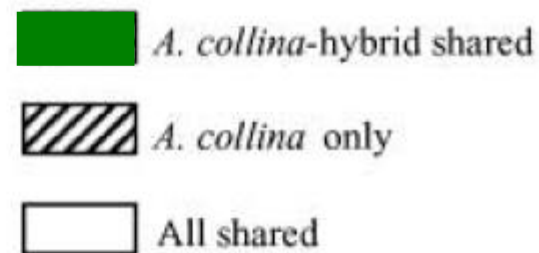
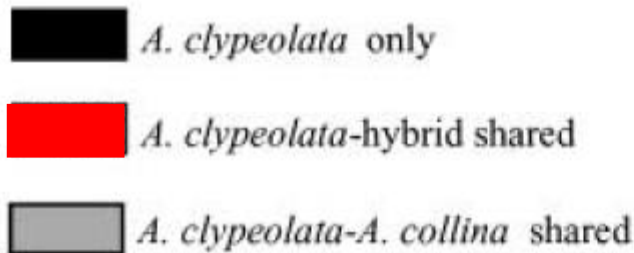
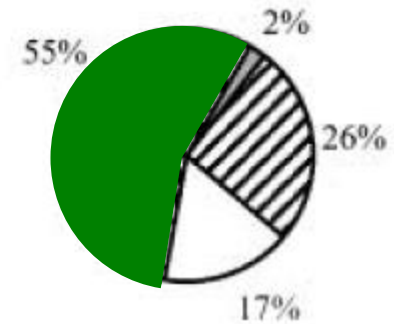
A. clypeolata _40

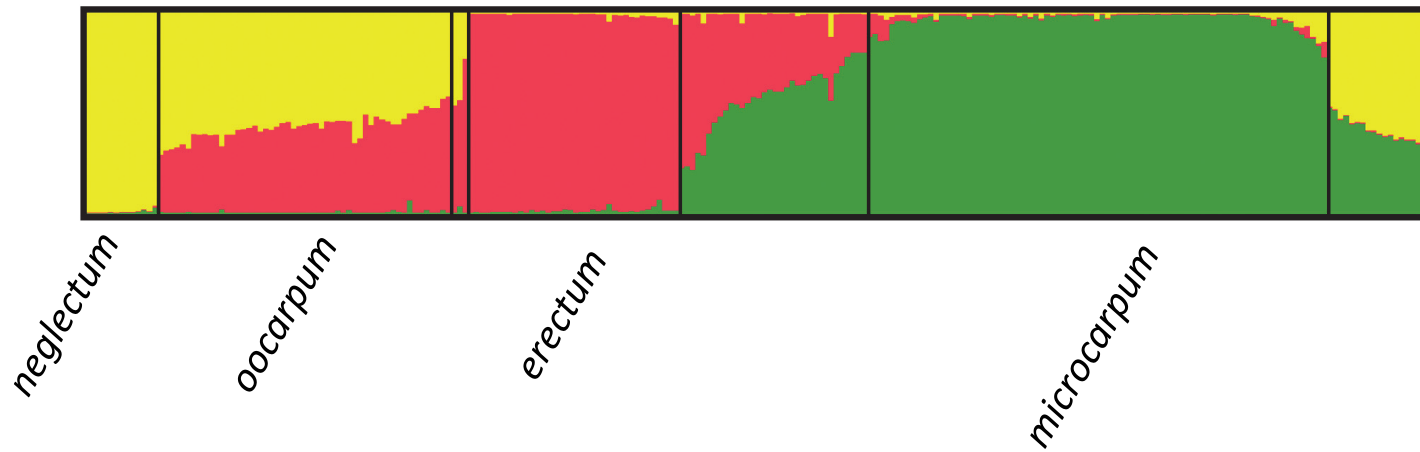
A. clypeolata × *A. collina* _42

A. collina _41

Hybridizace – AFLP

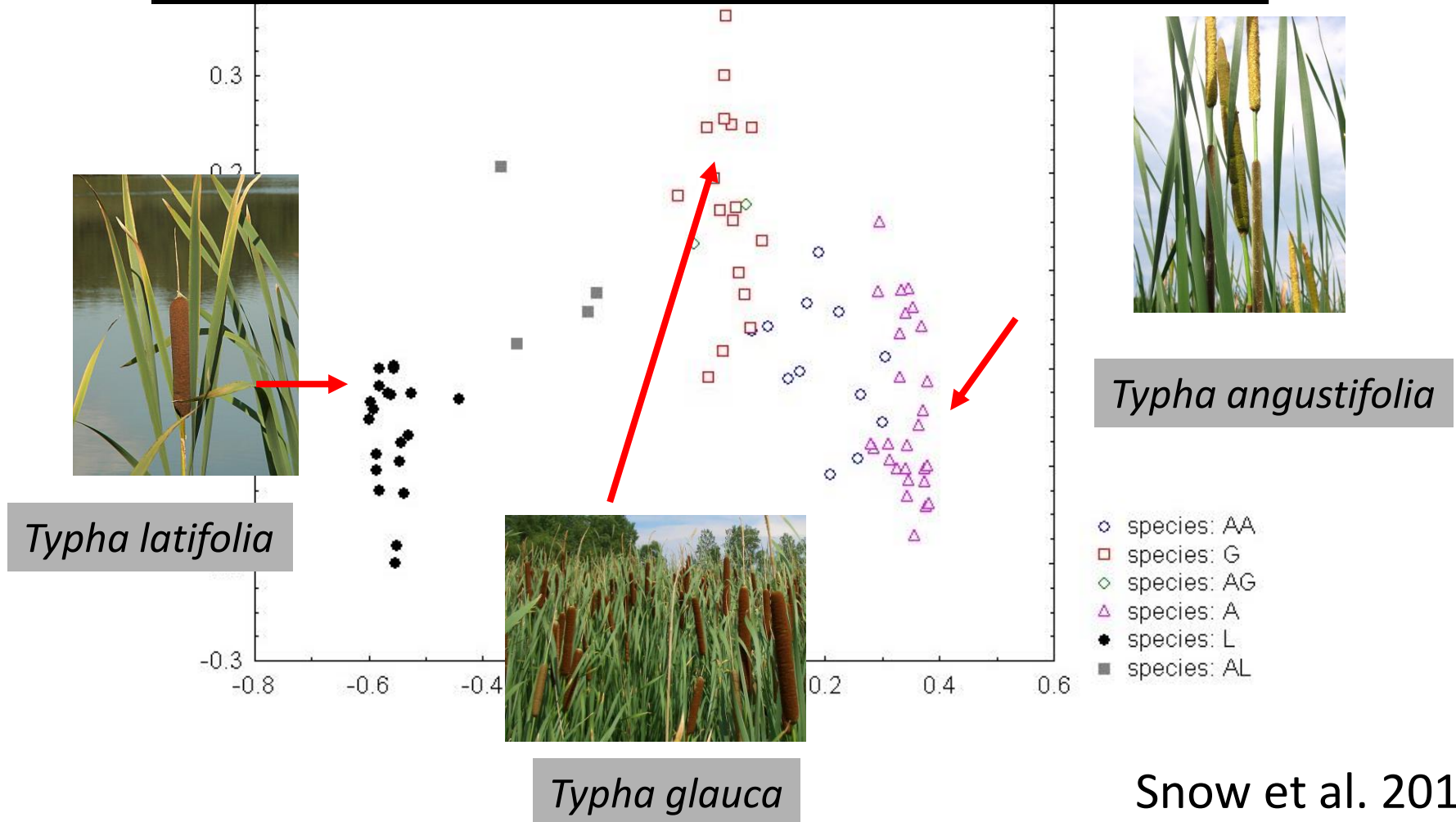
Sparganium erectum

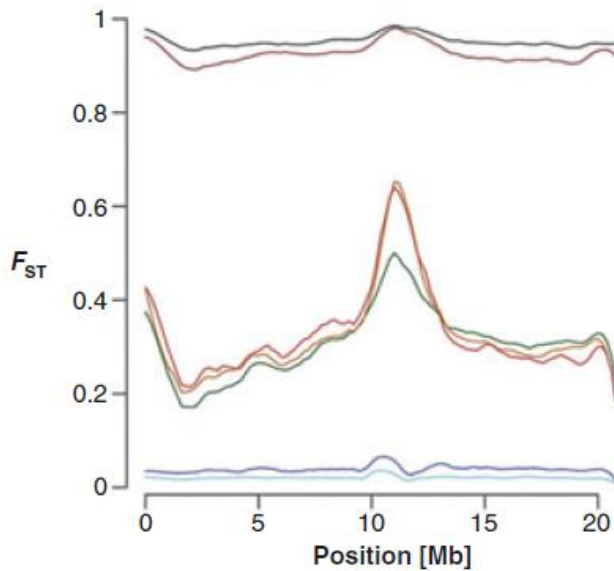

Hybridizace – mikrosatelity

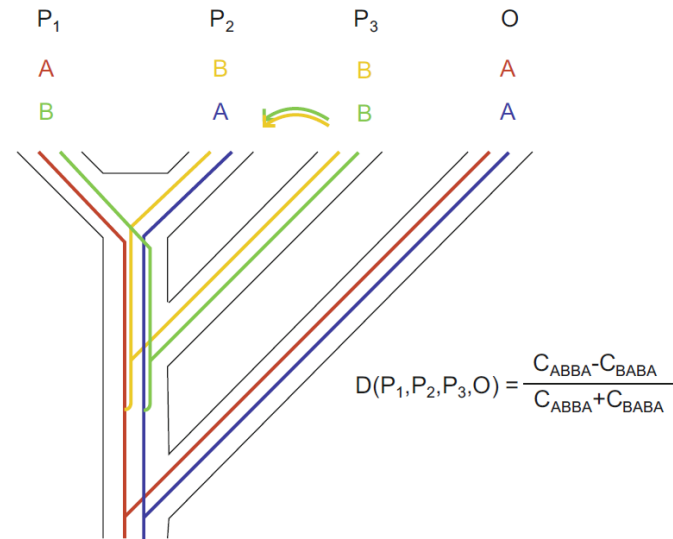
T. latifolia	176	176	278	278	176	190	269	269	179	179	93	93	278	278
T. angustifolia	210	210	286	286	196	196	287	287	193	193	101	101	280	280
T. xglauca	180	210	278	286	190	196	269	287	179	193	93	101	278	280
advanced hybrid	176	210	278	286	190	196	287	287	179	193	93	101	278	280

Hybridizace – genomické studie

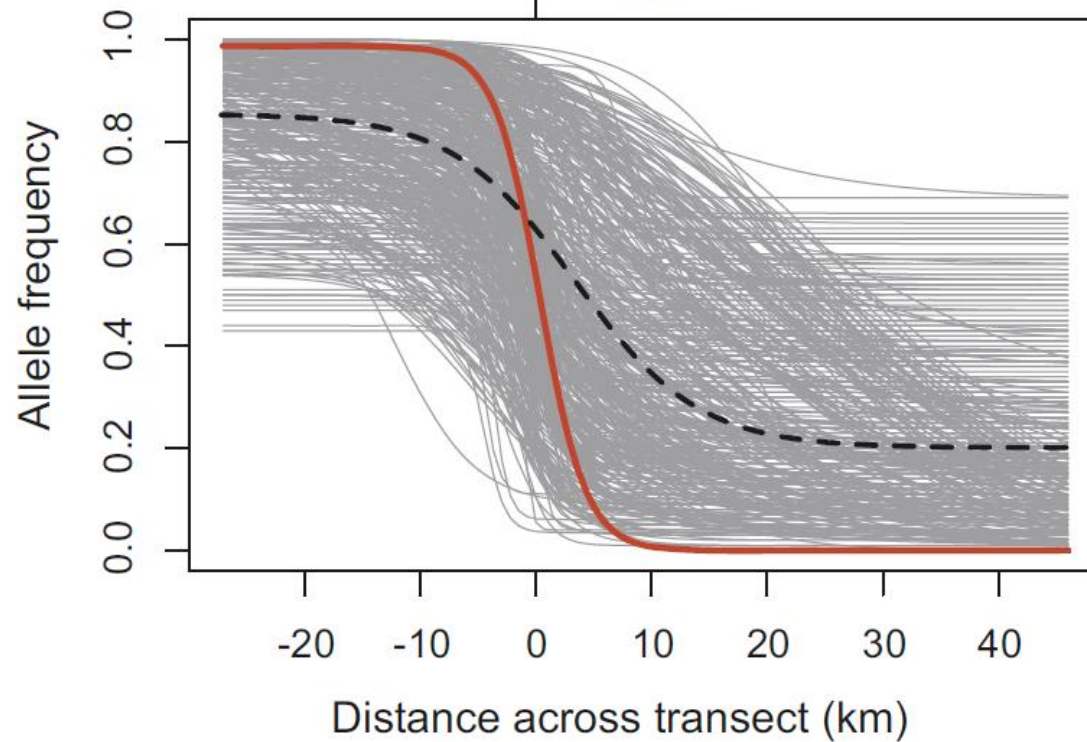

differentiation islands

ABBA-BABA D-statistics

Hybridizace – genomické studie

Mimulus aurantiacus
hybridní zóna, 426 lokusů

Stankowski et al. 2017

Fylogenetické studie

- fylogeneze krytosemenných
- fylogenetické studie čeledí
- studie rodů a blízce příbuzných druhů
- druhové komplexy, kryptická diverzita

- ancestrální, odvozené skupiny
- monofylie, polyfylie, parafylie

- vztah fylogeneze a morfologie/ekologie/velikosti genomu/biologie ad.
- barcoding

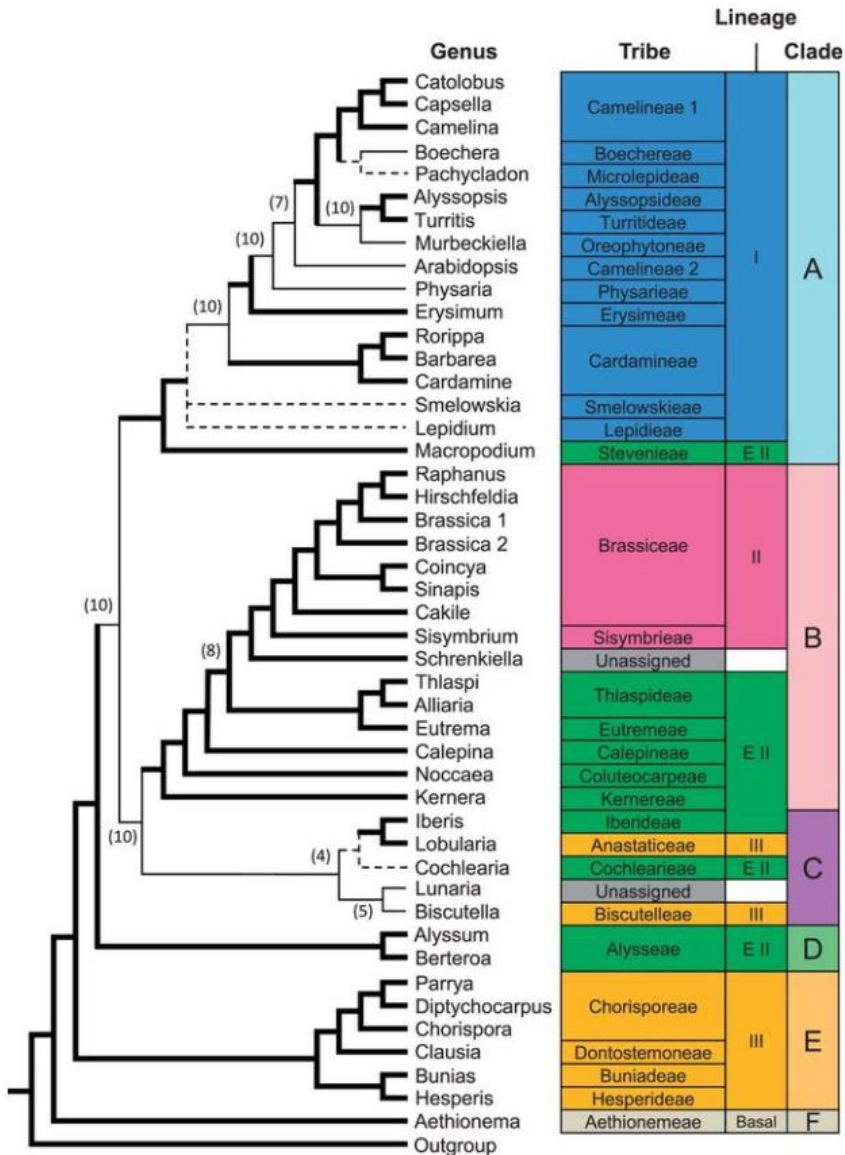
Metody používané k rekonstrukci fylogeneze

- sekvence
  - ITS, low-copy, cpDNA, mtDNA
  - kodující × nekodující
- AFLP/RAPD/ISSR
- cpDNA mikrosatelity
- izozymy?
- RADseq (SNPs)

- stromy
  - neighbour-joining (NJ)
  - maximum parsimony + bootstrap support (MP+BS)
  - maximum likelihood (ML)
  - Bayesian inference + posterior probability (BI+PP)
- síť (např. neighbour-net)

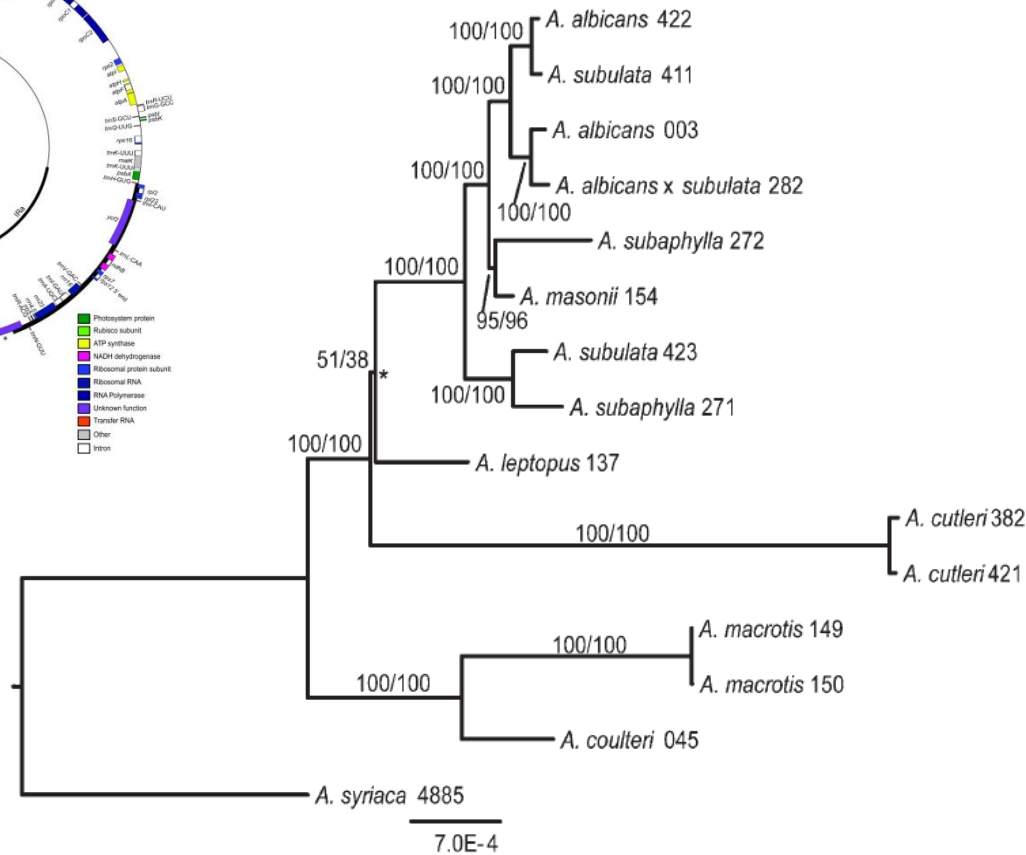
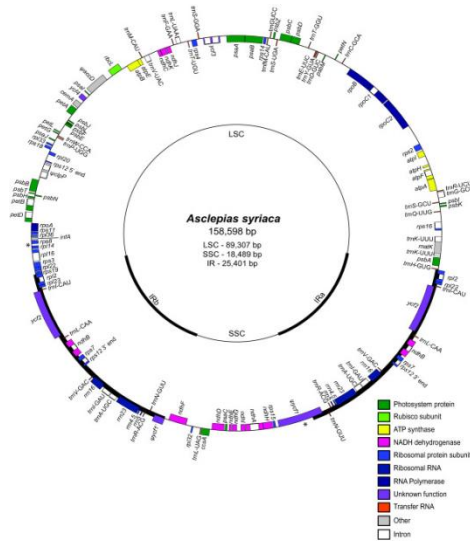
Fylogeneze čeledi

Brassicaceae

113 jaderných genů
transkriptom

Sekvenování celých chloroplastů

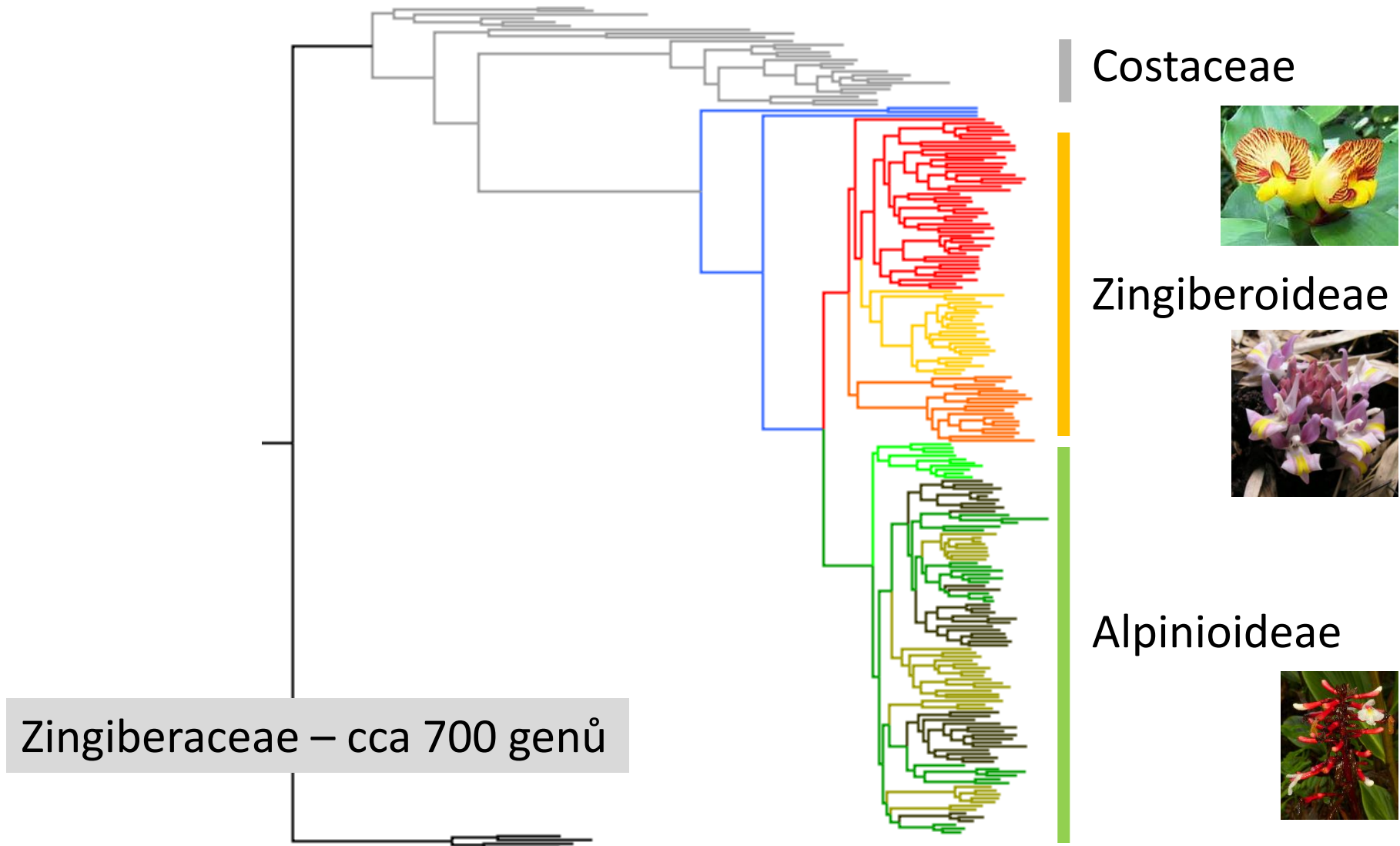

Asclepias

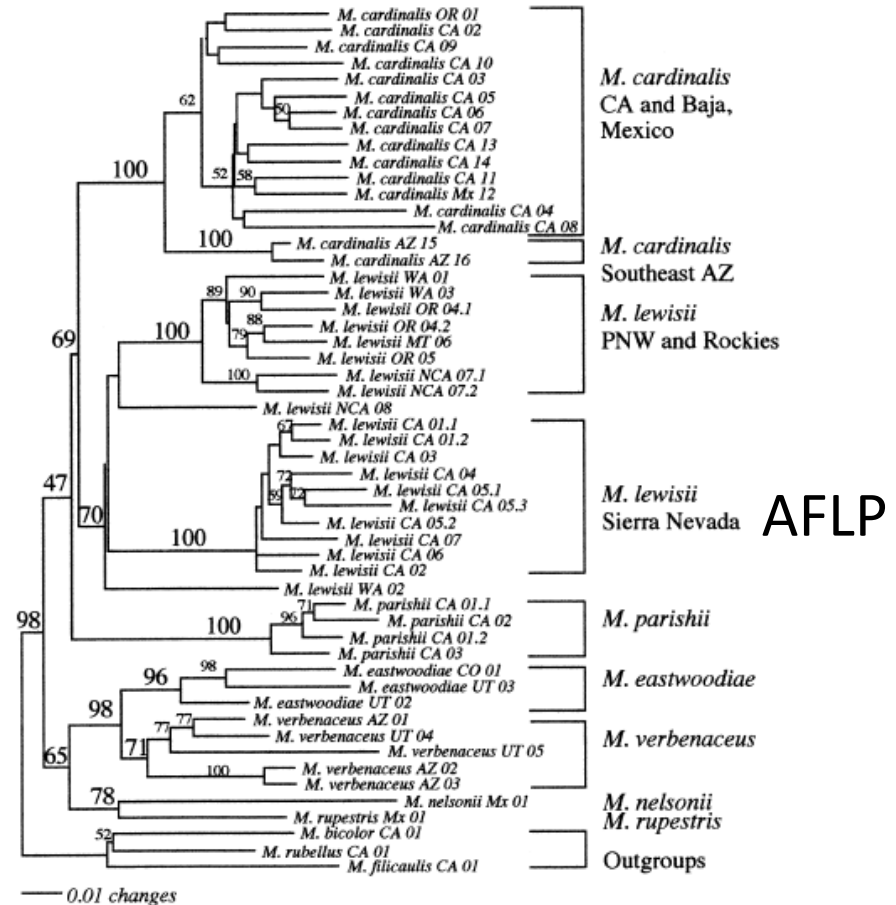
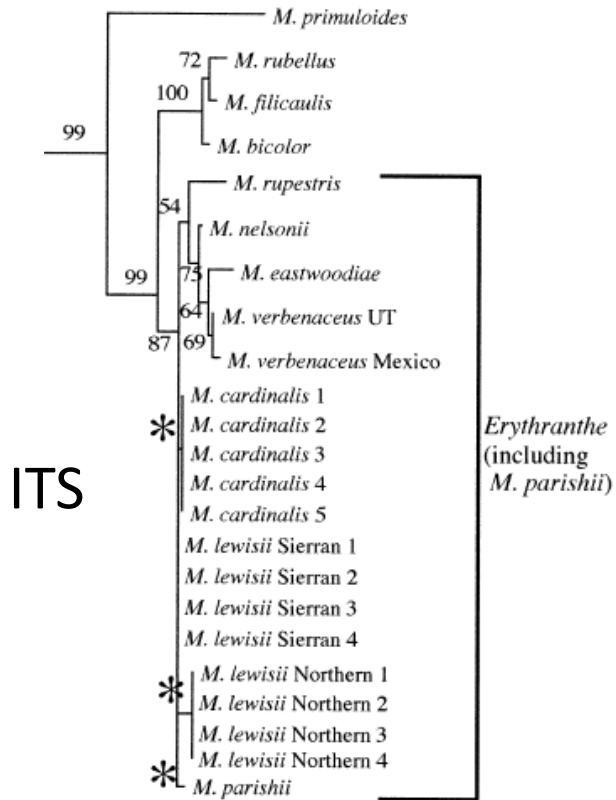
Straub et al. (2012): *Navigating the tip of the genomic iceberg: next-generation sequencing for plant systematics*. American Journal of Botany 99: 349–364.

Hyb-Seq – sekvenování stovek genů

Fylogeneze ITS vs. AFLP

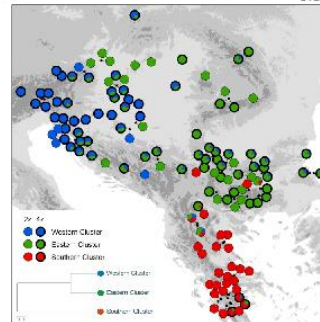
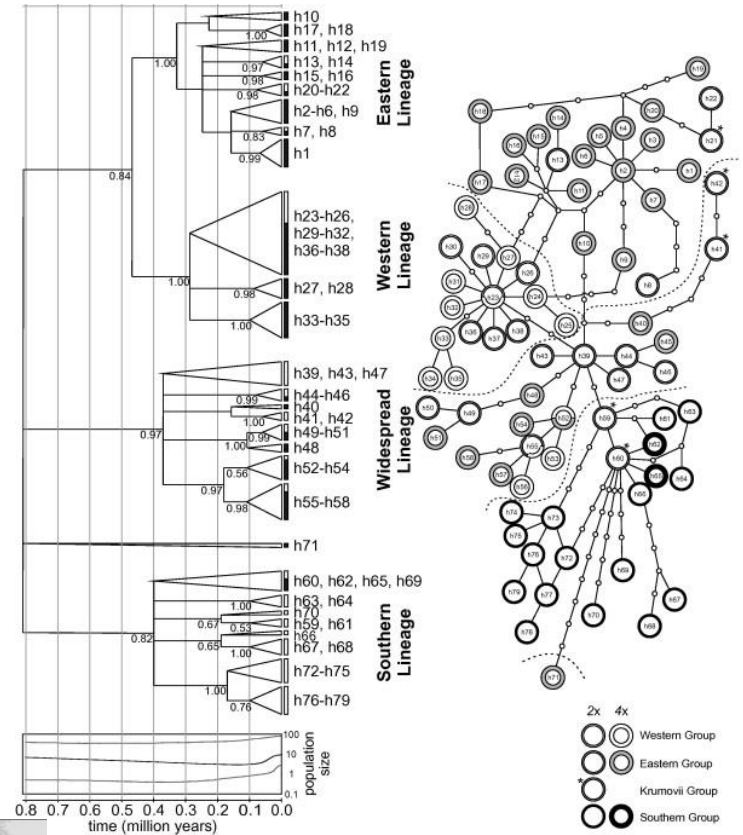
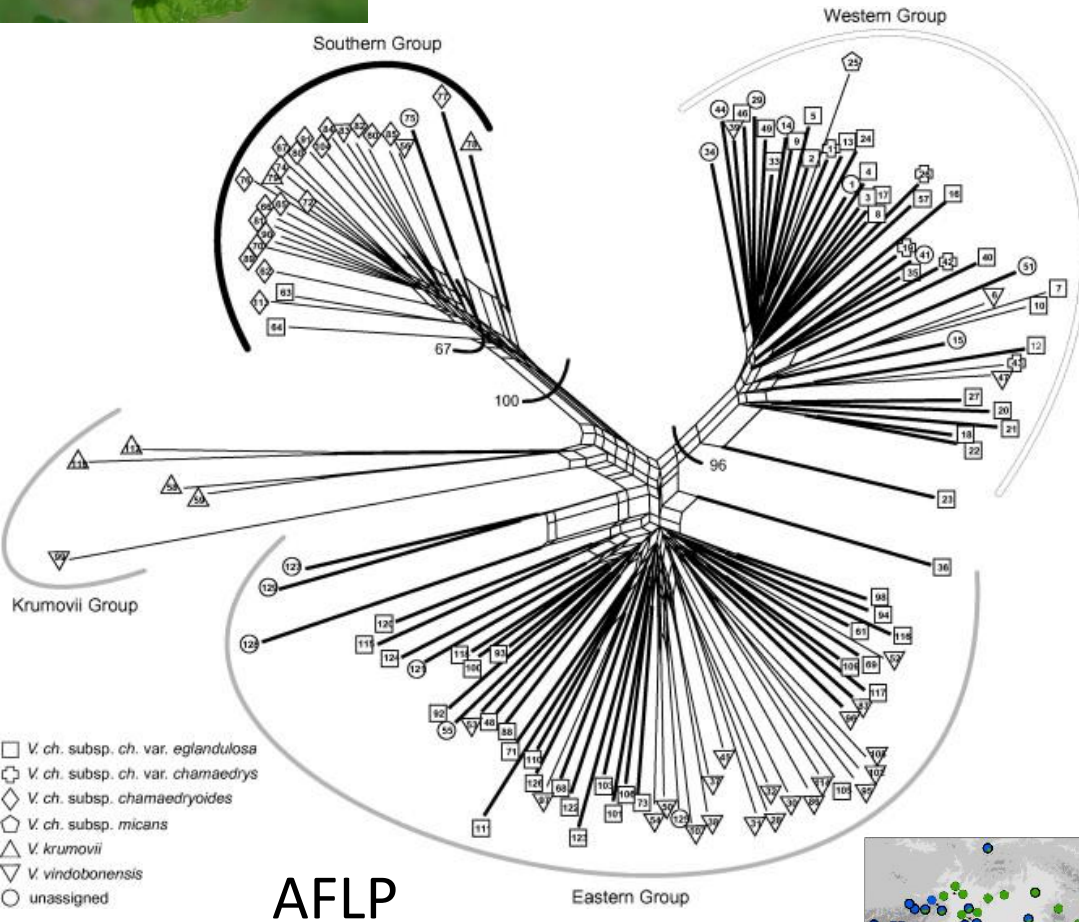

druhový komplex – *Mimulus* sect. *Erythranthe*

Beardsley et al. 2003

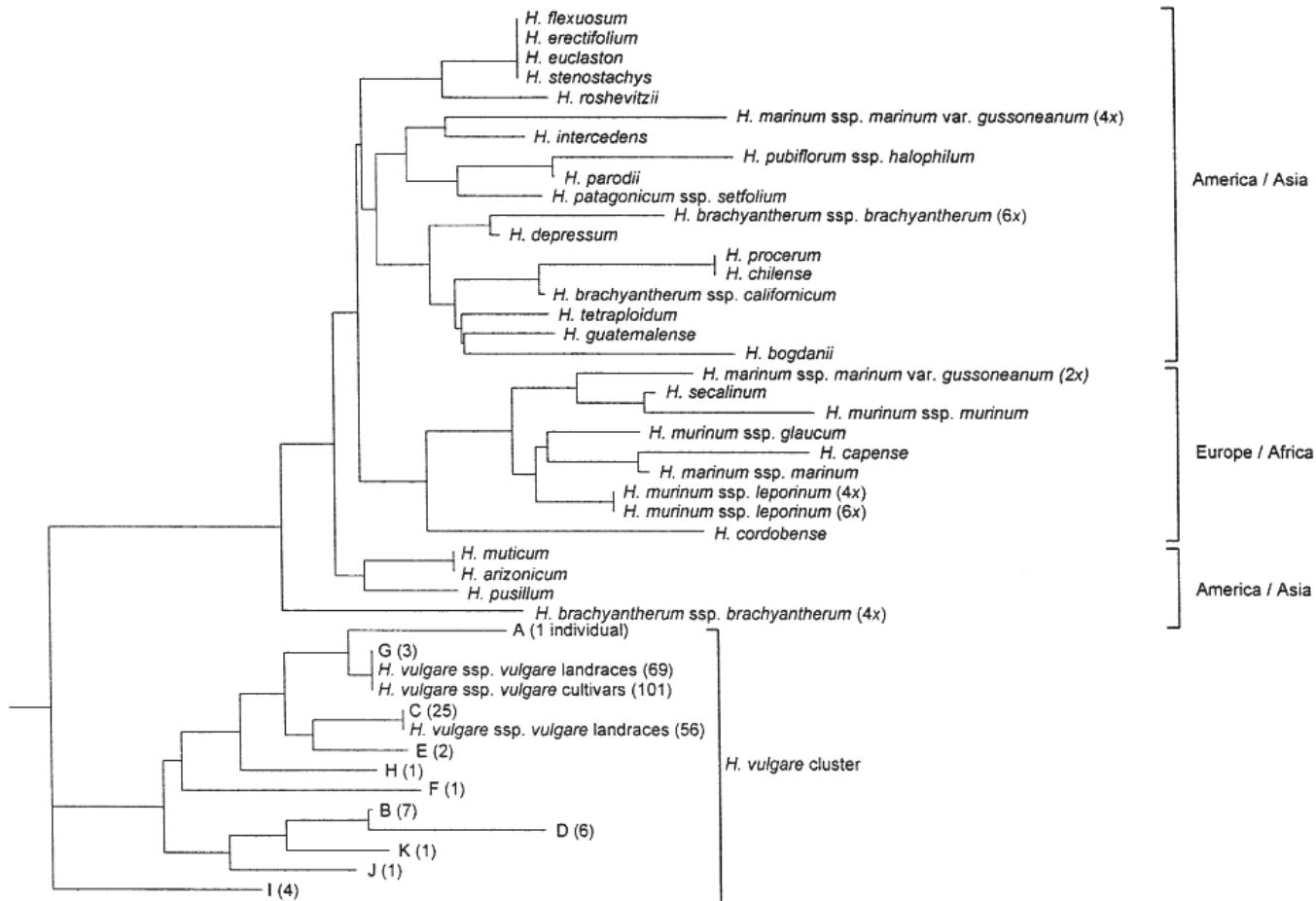
Fylogeneze – sít'

komplex *Veronica chamaedrys*

Bardy et al. 2010

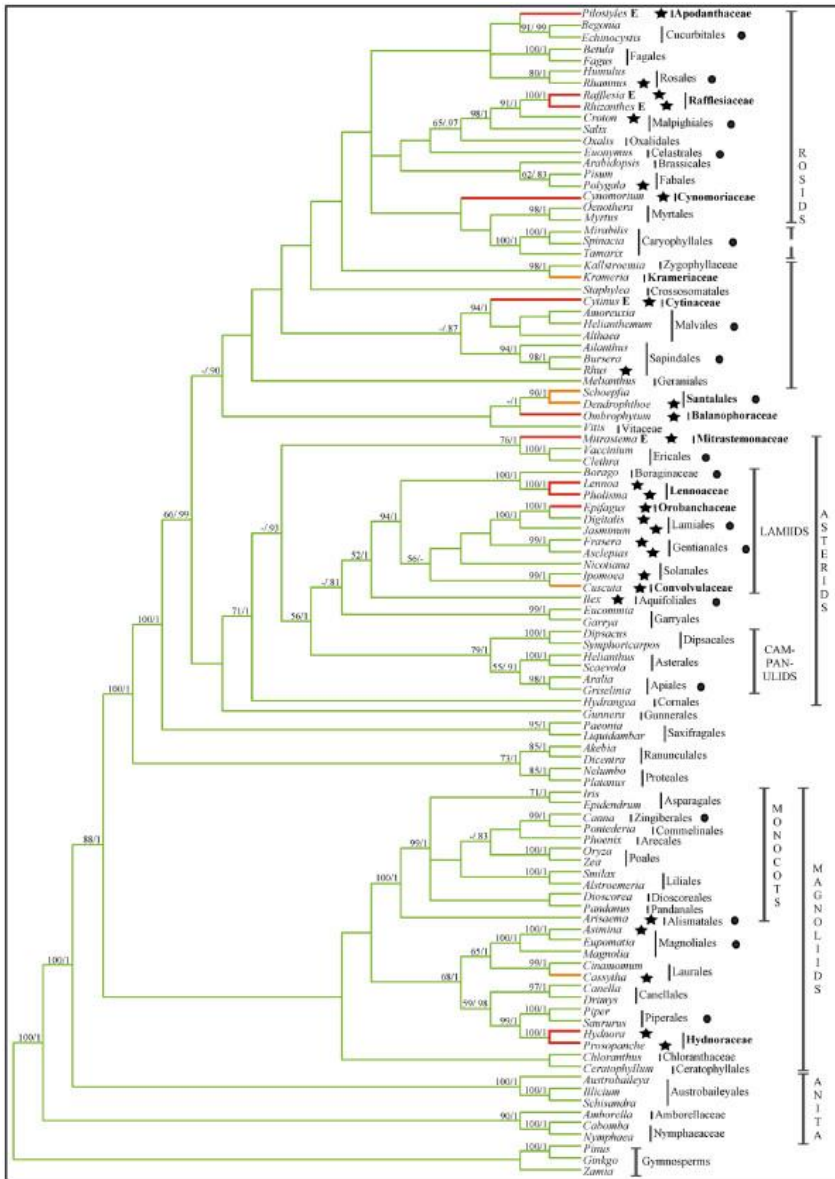
Fylogeneze – cpDNA mikrosatelity

Hordeum

Fylogeneze – mtDNA

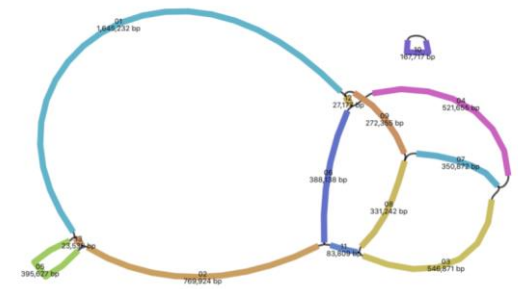
Barkman et al. 2007

3 mtDNA geny

- *atpl*
- *cox1*
- *matR*

krytosemenné

11 vzniků parazitismu

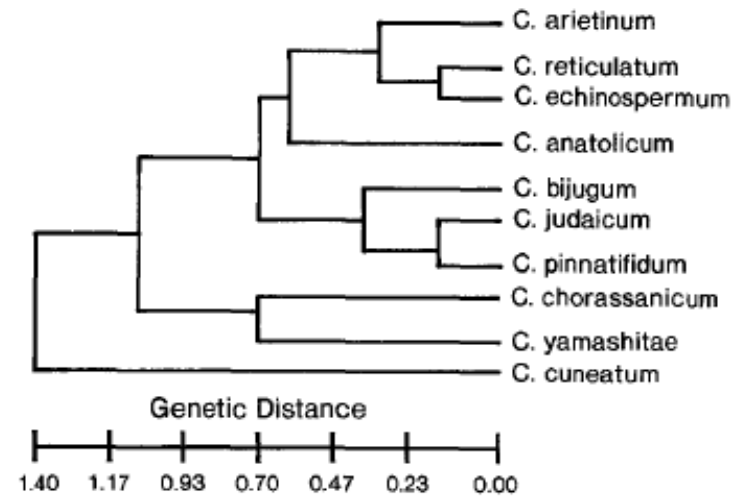
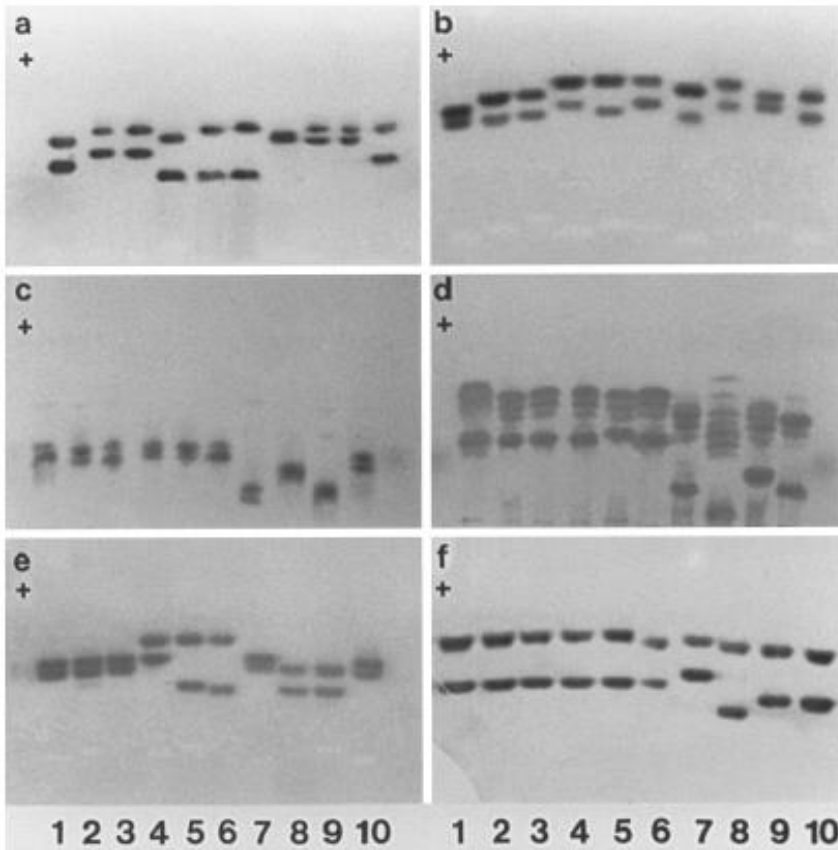

Picea sitchensis

5.52 Mbp, 13 segmentů

Jackman et al. 2019

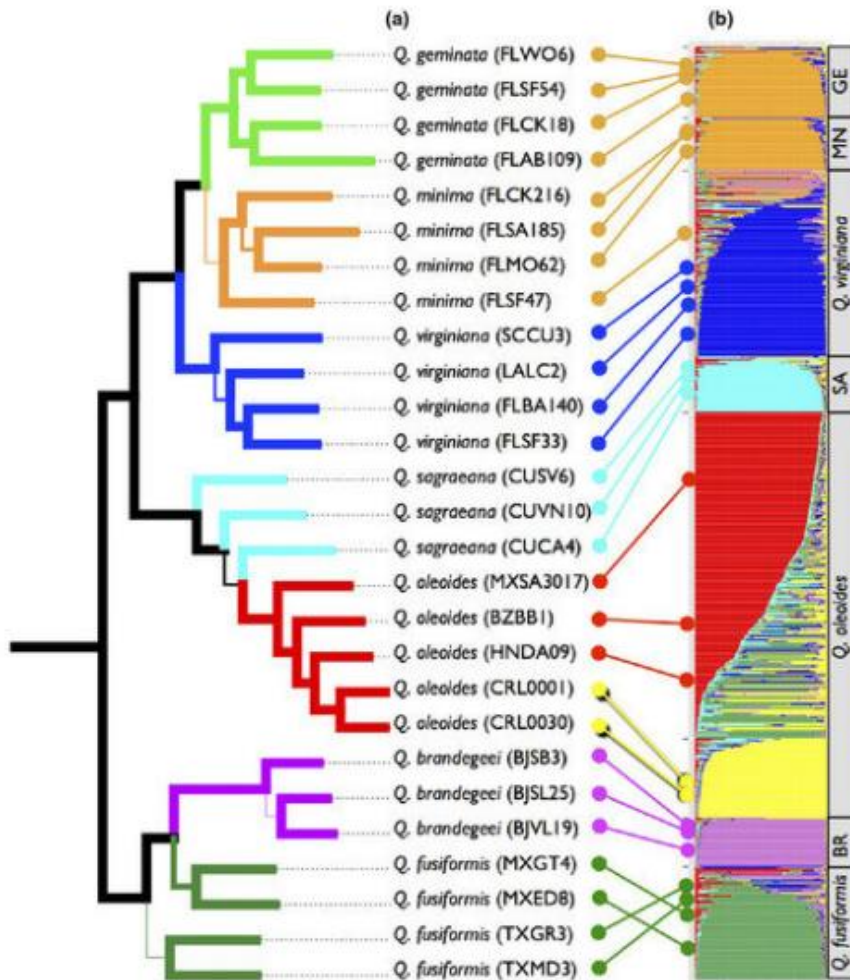
Fylogeneze – isozymy

Cicer arietinum (cizrna)

Kazan & Muehlbauer 1991

Fylogeneze – RADseq

ML fylogeneze vs. SSRs

Quercus subsect. *Virentes*

Cavender-Bares et al. 2015

Barcoding

- unikátní databázovaná informace o organizmu určená k jeho jednoznačné identifikaci
- univerzální, dostatečně krátký, dobře sekvenovatelný, dobré rozlišení mezi druhy
- živočichové – cytochrome c oxidase I (mtDNA)
- rostliny – *rbcL*, *matK*, (*trnH-psbA*)

- CBOL – Consortium for the Barcode of Life
- http://www.barcoding.si.edu/plant_working_group.html

Polyploidizace, fylogeografie...

- příště... (27.11. 2023)